

Гојко Шантић

Гризодушије

Драма *Пуч* Миодрага Илића играна 1976. године у Београдском драмском позоришту, својом „несвакидашњом драматуршком писменошћу“, како је забележила позоришна критика, говорила је о механизму власти кроз српску историју. Њен средишњи догађај је оцубиство у војном и политичком преврату који је 1331. године извршио са властелом млади краљ Душан против свога оца Стефана Дечанског.

Смењивање и уступање престола уз присуство властеле, као присвојено обичајно право, присутно и у другим ратничким државама, у Србији се помиње још од Вукана који се у тренуцима мирења са браћом правдао да је узрок његове непокорности „наговор и подизање од властеле а не од његове воље“. И Стефан Дечански је по наговору „зломислеће и ђаволском вештином побеђене властеле“ покушао да свргне са престола свога оца краља Милутина. Одлуку о кажњавању Стефана ослепљењем за тај неуспели покушај Милутин је донео по савету властеле. После пуних седам година, у

обостраном покајању и загрљају, дошло је до потресног сусрета оца са сином. После Милутинове смрти Стефан наслеђује престо. Уочи крунисања му се неочекивано повратио вид. „Моћници његова отачаства, долазећи, клањаху му се.“ Одмах по ступању на престо повео је тешку борбу за поверење тих истих моћника који су му се клањали. Према тврђењу Нићифора Грегоре и Душанов тајни савез са ратнички расположеном властелом имао је одлучујућу улогу у преврату против краља Стефана.

Миодраг Илић нас подсећа у својој драми да су иза наших Светих краљева и утемељитеља средњевековне Србије, на средокраћу између Истока и Запада, иза градитеља и ктитора наших манастира и духовних ризница, живели људи од крви и меса. Славни и рањиви ратници. Точак историје их је газио и сукобљавао им интересе и страсти наднете над судбином Србије. Илић понире у њихове мотиве, открива их и тумачи суштину саме власти. Суровост средњег века препознајемо у прагматизму нашег времена. Истино-

љубивост је као и историја – подсећа нас Илић – учитељица живота.

Рашка, Зета, Приморје, Хум, Захумље и Далмација су били саставни делови српске државе. Душан је крунисан заједно са оцем као млади краљ и сувладар у Зети. Историјски подаци говоре о поштовању и прикладном ословљавању унутар краљевске породице. Говорећи о својој намери да зида Дечане Стефан помиње и свога *превазљубљенога сина Душана*. Душан жели да своју владавину испуни и оконча „већим законима и савременијим уставима утврђења и записа својих *родитеља и прародитеља*“.

Преврат покреће изненада као да се одазива на позив целог народа. Разлог за удар проналази у очевој неодлучности да војни пораз Бугара искористи за нагло проширење српске државе. У тим преломним тренуцима он спречава појачани утицај Свете столице, али и утицај византијског цара Андроника и саме краљице, његове помајке Марије Палеологове, на остарелог краља. У свом превратничком подухвату је доследан и неумољив. Привржени син и сувладар преображава се у очевог тамничара. Заточени и онемоћали краљ проводи у тврђави Звечану више од два месеца и умире на прикривен и загонетан начин. Писани траг да је убијен по Душановом налогу не постоји. Црква, међутим, никада није Душана прогласила за Светога краља.

У годинама које су следиле најмоћнији владалац четрнаестог века у Европи, будући цар Стефан Душан, „распространи се на истоку и западу и се-

веру и југу и заузео не мало градова и крајева Грчке“.

У последњој години свога живота сазива сабор са својом „христољубивом и благоверном царицом августом кир-Јеленом и *вазљубљеним* једнородним сином и краљем Урошем“. Са *вазљубљеним* сином Урошем као што је и он некада био *превазљубљени* син Душан.

Тражећи кроз непосредну реч хроничара и Душанових савременика веродостојне податке о оцеубиству, откривао сам као глумац границу између власти и човекољубља. Очекивао сам бар наговештај Душановог колебања. Такво сазнање ми је било потребно да бих потпуније и садржајније бранио

Сима Јанићијевић (Архиепископ Данило) и Гојко Шантић (Душан), Миодраг Илић, *Пуч*, Режија: Желимир Орешковић, Београдско драмско позориште, 1976/77.

његову одлучност и неумољивост на сцени. Душан сумња у све што га окружује. Он доводи у искушење и своју пратњу и пријатеље. Обрачунава се и са саучесницима у самом преврату. Сцена двоумљења и одлуке о оцеубиству у Илићевој драми је изузетно сложена, мотивисана и захвална за глумачку надградњу. Проницао сам у Душанову скривену рањивост. У рањивости су увек и трагови неког *џризодушија* – говорио је наш професор Милош Ђурић. Да ли је у Душановом *оцеубистви*у оваплоћено, истовремено, и *синоубиство*во?

Глумачка запитаност је до премијере остала без свога одговора.

После премијере сам добио на поклон књигу *Законик цара Сџефана Душана*, објављен „лета 6857 индикта 2, на празник Вазнесења Господњег, месеца маја, 21. дана“. Отворио сам је и, сасвим неочекивано, у трену, наслутио сенку Душановог покајања које је уградио и у сам закон. Прочитао сам оно што сам прижељкивао све време рада на улози:

87. О УБИСТВУ

90. *Ко се нађе да је убио оца или маџер, или браџа, или чедо своје џај убица да се сажеже у оџњу.*

Гојко Шантић (Душан) и Марко Тодоровић (Стефан Дечански), Миодраг Илић, *Пуч*, Режија: Желимир Орешковић, Београдско драмско позориште, 1976/77.